

USAID
ВІД АМЕРИКАНСЬКОГО НАРОДУ

ІНТЕРНЬЮЗ
У К Р А Ї Н А

РАДА
НАСТУПНЕ ПОКОЛІННЯ

Захист прав полонених журналістів

Липень 2024

Зміст

Міжнародне право.....	3
Затримання Джейсона Резаяна Іраном	7
Затримання Романа Суценка росією	8
Затримання Тео Паднос.....	9

В довідці розглянуто міжнародні документи, що закріплюють права журналістів під час збройних конфліктів, зокрема Додатковий протокол I до Женевських конвенцій, Резолюцію Ради Безпеки ООН 1738 від 23 грудня 2006 року, Резолюцію Парламентської асамблеї Ради Європи № 1438 від 2005 року тощо. У довідці приділено особливу увагу кейсам звільнення журналістів з полону.

Матеріали розроблено Програмою USAID RANG з метою аналітичної підтримки роботи Парламенту. Цей документ став можливий завдяки підтримці американського народу через Агентство США з міжнародного розвитку. Його зміст є виключно відповідальністю автора або авторів і не обов'язково відображає погляди USAID або уряду США.

Автор: Богдан Бутка

Міжнародне право

Одним з основних міжнародних документів, що закріплює права журналістів під час збройних конфліктів, є Додатковий протокол I до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів, від 8 червня 1977 року (далі – Протокол), який у ст. 79 встановлює, що журналісти, що перебувають у районах збройного конфлікту, у зв'язку зі здійсненням ними професійної діяльності, розглядаються як цивільні особи.¹

Цивільна особа, за ст. 50 Протоколу, це будь-яка особа, яка не належить до військових формувань воюючої сторони. Тобто основна вимога для надання журналістам прав цивільної особи за Конвенціями та Протоколом – це невчинення дій, що будуть несумісними з їхнім статусом цивільних осіб. Водночас, для забезпечення закріплення за журналістом особливих прав, що пов'язані зі здійсненням ним його професійної діяльності, йому необхідно отримати посвідчення особи, де буде вказано на території якої держави він постійно проживає, в якій країні перебуває його інформаційне агенство, та що в цілому підтверджує його статус як журналіста.

Права, які надаються журналістам згідно зі ст.50 Протоколу є такі:

- Захист від прямих нападів, або будь-яких актів насильства чи загрози насильства;
- Право на повагу до їхнього життя;
- Захист від примусового залучення до військових дій.

Згідно зі ст. 3 Третьої Женевської конвенції, забороняються:²

- Будь-які тортури, завдання каліцтва, жорстоке поводження;
- Захоплення журналістів у заручники;
- Принизливе поводження.

---

¹ Додатковий Протокол I до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів від 8 червня 1977 року, URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text

² Женевська конвенція «Про поводження з військовополоненими» від 12 серпня 1949 року, URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text

Резолюція Ради Безпеки ООН 1738 від 23 грудня 2006 року³ також забороняє будь-які напади на журналістів та будь-який пов'язаний з ними персонал та наголошує, що журналісти розглядаються як цивільні особи з таким ж обсягом прав (за умови, що ті не роблять нічого, що забороняється за їх статусом).

Також захищається обладнання працівників ЗМІ, оскільки це – цивільні об'єкти і не повинні бути об'єктом репресалій.

До інших прав можна також віднести ті, що закріплені Рекомендаціями Комітету міністрів Ради Європи № R (96) 4 «Про захист журналістів за умов конфліктів і тиску»⁴, а саме:

- Право журналістів на отримання підготовки, що сприятиме їх фізичній безпеці;
- Право на забезпечення практичною інформацією й підготовка журналістів до перебування в зонах бойових дій за допомогою спеціалізованих органів влади, поліції, збройних сил;
- Право на отримання достатнього страхового забезпечення на випадок хвороби, тілесного ушкодження, репатріації або смерті, при тому, ЗМІ повинні забезпечити, щоб страхування відбувалось до відправлення журналістів на небезпечні завдання;
- Право на вільне отримання, поширення та одержання інформації, незалежно від місця перебування кореспондента;
- Право на збереження конфіденційності джерел, що використовуються журналістами за умов конфліктів і тиску;
- Право на медичну допомогу на рівні з військовослужбовцями у випадку поранення або хвороби;
- Право на необмежене використання журналістами засобів зв'язку для міжнародного або національного транслявання інформації. Держави не мають права затримувати або якимось іншим чином втручатись в такі трансляції – але є нюанс, що під час війни або іншої надзвичайної ситуації

---

³ Резолюція Ради Безпеки ООН від 23 грудня 2006 року, URL:

[https://undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=S%2FRES%2F1738\(2006\)&Language=E&DeviceType=Desktop&LangRequested=False](https://undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=S%2FRES%2F1738(2006)&Language=E&DeviceType=Desktop&LangRequested=False)

⁴ Рекомендація N R (96) 4 Комітету міністрів Ради Європи «Про захист журналістів за умов конфліктів і тиску», URL:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_734#Text

в державі, яка загрожує життю нації та про існування якої офіційно оголошено, дозволяється вживати заходів, що нівелюють зобов'язання держави щодо забезпечення цих прав і свобод, виключно в межах, яких вимагає гострота ситуації, - за умови, що вони не суперечать іншим міжнародно-правовим зобов'язанням і не призводять до дискримінації на підставі раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії або соціального походження;

- Також держави-члени мають утримуватись від будь-яких обмежувальних заходів проти журналістів (наприклад, відмова в акредитації або вислання), але це – рекомендація.

Є певні обов'язки, які держави-члени зобов'язані дотримуватись за будь-яких обставин щодо журналістів:

- Дати вказівку своїм військовим і поліцейським силам надавати журналістам необхідний та достатній захист і допомогу, якщо вони їх потребують, і ставитись до них як до цивільних осіб;
- Забезпечити недискримінаційну комунікацію між журналістами та органами державної влади;
- Забезпечити доступ журналістів до території призначення завдяки негайній видачі віз та інших потрібних документів;
- Сприяти розслідуванню інцидентів щодо порушення фізичної недоторканості журналістів, що відбулись в межах їхньої юрисдикції;
- Зобов'язані застосувати всі необхідні заходи, щоб притягти до відповідальності тих, хто стоїть за порушеннями прав та свобод журналістів, незалежно від того, чи планувались, заохочувались чи здійснювались вони особами, які належать до терористичних організацій.

Додатково, Резолюція Парламентської асамблеї Ради Європи № 1438 від 2005 року «Свобода преси і умови роботи журналістів у зонах конфліктів» забезпечує перелік гарантій для журналістів, а саме⁵:

---

⁵ Резолюція Парламентської асамблеї Ради Європи № 1438 від 2005 року «Свобода преси і умови роботи журналістів у зонах конфліктів», URL: https://www.coe.int/T/r/Parliamentary_Assembly/%5BRussian_documents%5D/%5B2005%5D/%5BApr2005%5D/Res1438_r_us.asp

- Гарантія безпечних умов роботи журналістів під юрисдикцією держав-сторін конфлікту;
- Розслідування випадків насильства або вбивства журналістів в межах юрисдикції держави.

Додатковим нюансом є те, що Міжнародний трибунал колишньої Югославії (ориг. – International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, далі - МТКЮ) визнав, що якщо ЗМІ використовуються для підбурювання до злочинів, як це було в Руанді, це може стати законною військовою ціллю. Також МТКЮ зазначив, що законною військовою ціллю є також «медіа, що розпалюють ненависть» в силу зобов'язання припиняти порушення Женевських конвенцій, зокрема порушення зобов'язання дотримуватись і поважати положення цих документів.⁶

Журналісти підпадають під захист, як військовополонені, згідно з ч. 4 ст. 4 Третьої Женевської конвенції «Про поводження з військовополоненими»⁷, в якій зазначається, що військові кореспонденти – це особи, які супроводжують збройні сили, але фактично не входять до їхнього складу, за умови, що вони отримали на це дозвіл тих збройних сил, які вони супроводжують, для чого останні видають їм посвідчення особи.

Відповідно, вони володіють таким ж обсягом захисту, як і будь-які інші військовополонені, а саме:

- Гуманне поводження;
- Заборона застосування репресалій (як і вищезгаданому випадку з обладнанням журналістів) – ст. 13;
- Проведення переговорів про їх звільнення та забезпечення якісних умов перебування через ООН та ОБСЄ;
- Право бути включеним у списки обміну полоненими та бути обмінюваними;
- Право на отримання правової допомоги та адвоката;

---

⁶ Дослідження щодо захисту журналістів в рамках Збройного Конфлікту Міжнародного комітету Червоного Хреста, URL: <https://casebook.icrc.org/case-study/protection-journalists>

⁷ Женевська конвенція «Про поводження з військовополоненими» від 12 серпня 1949 року, URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text

- Обов'язок запровадження міжнародного тиску та санкцій у зв'язку з неналежним утримання військових кореспондентів, як військовополонених та під час порушення будь-яких інших їх прав;
- Висвітлення в ЗМІ негуманного поводження з ними.

Кейси звільнення з полону:

Затримання Джейсона Резаяна Іраном

Джейсон Резаян, який має подвійне громадянство США та Ірану, був кореспондентом The Washington Post, та у 2014 році зі своєю дружиною проживав у Тегерані. Вони були схоплені 22 липня 2014 року, поміщені в одиночну камеру та систематично отримували погрози стратою, фізичними каліцтвами та розчленуванням. Сумарно Джейсон провів під вартою 544 дні, коли його дружину звільнили через два місяці після схоплення.⁸

Також його майже щоденно допитували та регулярно погрожували стратою, якщо він не зізнається у шпигунстві на США. Разом з цим, було порушено право Резаяна на правову допомогу, оскільки після отримання обвинувачення у шпигунстві, єдине юридичне представництво, яке коли-небудь отримував Джейсон, було від призначеного судом адвоката, який не зустрічався з ним поза присутності суду.

Резаян був звільнений разом з трьома іншими американцями під час обміну полоненими, який завершився 16 січня 2016 року. В обмін на це, семеро іранців, звинувачених або ув'язнених за порушення санкцій, отримали від США помилування.

Після цього Джейсон подав в суд на Іран з вимогою відшкодування 180 мільйонів доларів компенсації за отримані біль, страждання та економічні витрати, оскільки його утримували арештованого та катованого, за слова Джейсона, «щоб збільшити свій важіль переговорів». Це було також пов'язано з тим, що американсько-іранські відносини погіршились у зв'язку з посиленням санкцій США проти економіки Ірану.⁹

Влада США, за коментарем The Washington Post, була непохитною у виконанні досягнутих домовленостей з Іраном щодо звільнення полонених. Іран намагався

---

⁸ United States District Court for the District of Columbia, Civil Case № 16-1960, URL:

https://www.govinfo.gov/content/pkg/USCOURTS-dcd-1_16-cv-01960/pdf/USCOURTS-dcd-1_16-cv-01960-0.pdf

⁹ The Washington Post: « U.S. judge orders Iran to pay \$180 million in damages to detained Post journalist Jason Rezaian and his family », URL: <https://www.washingtonpost.com/local/legal->

порушити зобов'язання звільнити жінку та матір Джейсона разом з ним, проте держсекретар США та міністр закордонних справ Ірану провели, за версією The Washington Post, напружену телефонну розмову, що допомогла досягнути попередньо встановлених домовленостей. Ситуація була загострена також через збіг у часі з виконанням ядерної угоди Іраном, через що вони були в першу чергу сфокусовані на ядерних переговорах з метою створення більш вигідної позиції для себе.

Проте США докладали усіх зусиль, щоб відкрити канал для іранця через інші уряди та приватних громадян, і також забезпечили, щоб «світ не втратив з поля зору справу Джейсона», за словами одного з редакторів The Washington Post.¹⁰

Затримання Романа Суценка росією

30 вересня 2016 у Москві було затримано журналіста Національного інформаційного агентства «Укрінформ» Романа Суценка за звинуваченням у «шпигунстві», що той, начебто, збирав «відомості про діяльність збройних сил росії». Роман повідомляв правозахисникам, що під час затримання на нього чинили психологічний тиск, слідчий не дозволяв йому подзвонити додому і повідомити дружині про свій арешт. Йому було надано державного адвоката.¹¹

В «Укрінформ» одразу заявили, що «справа Романа Суценка політично вмотивована, а сам український журналіст є політичним в'язнем Кремля».

Україна намагалась використовувати методи міжнародного тиску, шляхом просування вирішення справи Суценка під час Генасамблей ООН. Також на початку 2017 року Парламентська асамблея Ради Європи ухвалила резолюцію «Про напади журналістів і свободу слова у Європі», у якій закликала звільнити Романа.¹²

---

¹⁰ The Washington Post «Freeing a reporter: Secret diplomatic talks and private back channel», URL: https://www.washingtonpost.com/world/national-security/freeing-jason-secret-diplomatic-talks-and-private-back-channels/2016/01/17/aaf01484-bc7d-11e5-829c-26ffb874a18d_story.html

¹¹ Аналітичний портал «Слово і Діло», стаття «У Росії заарештований український журналіст», 2016, URL: <https://www.slovoidilo.ua/2016/10/03/novyna/suspilstvo/u-rosiyi-zaareshtovanyj-ukrayinskyj-zhurnalist-zmi>

¹² BBC News Ukraine, стаття «Український журналіст Суценко за ґратами в Росії рівно рік», 2017, URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-41451799>

Безпідставним затримання було визнано і МЗС України, та пролунав заклик на звільнення Романа. Додатково, Міжнародна неурядова організація «Репортери без кордонів» теж закликали росію звільнити журналіста.¹³

Потім розпочались спроби обміняти Романа на затриманих за антидержавницьку діяльність росіян.¹⁴ Також закликали до звільнення Сущенка та відновлення обміну політв'язнями Євродепутати¹⁵, які назвали це гальмуванням процесу реалізації Мінських домовленостей. Україна, тим часом, виголошувала рішучі протести на будь-які рішення росії у справі Романа та закликала світову спільноту, міжнародні правозахисні інституції вжити всіх можливих заходів, аби повернути незаконно утримуваних громадян в Україну.¹⁶

Пізніше, 7 вересня 2019 року, було здійснено масштабний обмін утримуваних осіб між Україною та росією, який включав обмін 35 осіб з кожної сторони, серед яких був Роман Сущенко та інші відомі українські політв'язні.

Затримання Тео Паднос

44-річний журналіст Пітер Тео Кьортіс, також відомий під псевдонімом Тео Паднос, шукав шлях до Сирії, щоб висвітлювати громадянську війну там.

Після перетину кордону, люди, що зголосились провести його країною, оголосили, що вони є членами місцевої філії Аль-Каїди, побили і викрали його. Він перебував у в'язниці впродовж двох років, страждаючи від катувань та погроз стратою.

США звернулись до більш ніж двох десятка країн, щоб забезпечити звільнення Падноса та постійно вели переговори з Ісламською державою з метою пришвидшити процес звільнення, особливо в останні дні – після авіаударів США в Іраку, що могло спричинити страту Тео.

---

¹³ Радіо Свобода, стаття ««Репортери без кордонів» закликають Росію звільнити Сущенка – Романюк», 2016, URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news/28028700.html>

¹⁴ Радіо Свобода, стаття «Хроніка ув'язнення та звільнення політв'язня Кремля Романа Сущенка», 2019, URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/30131532.html>

¹⁵ Заклик Євродепутатів до звільнення Романа Сущенка та відновлення обміну політв'язнів, 2017, URL: <https://static.ukrinform.com/files/1506354754-8231.pdf>

¹⁶ BBC News Ukraine, стаття «Євродепутати закликали Росію звільнити Сущенка», 2017, URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-41391179>

Центральну роль у звільненні відіграв Катар через значний вплив на деякі з повстанських груп у регіоні. Влада США категорично відмовилась йти на поступки, включаючи виплату викупу, заявила тоді Прес-секретар Державного департаменту США Марі Харф. Пізніше, Паднос був переданий локальній філії ООН завдяки зусиллям США та Департаментом Державної безпеки Катару та покинув безпечно країну після цього.¹⁷

Також в переговорах брав особисто участь Держсекретар США Джон Керрі. Додатково активно були залучені розвідувальні служби США та союзників для збору інформації, Міжнародний комітет Червоного Хреста та економічні важелі впливу на країни, які могли сприяти вирішенню ситуації.

---

¹⁷ The Washington Post «U.S. hostage Peter Theo Curtis is freed after nearly two years in Syria», 2014, URL: https://www.washingtonpost.com/world/us-hostage-peter-theo-curtis-freed-in-syria/2014/08/24/aaa0d07d-37ac-407a-8753-23574383b4cf_story.html